

פניני הפרשה

פנינים נפלאים לפרשת וארא-מברכים שנלקטו ע"י הרב אברהם פוליאס

גליון מס' 272

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מְקַצֵּר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' הֲאֵינִי עֶרְל שְׁפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פְּרָעָה (ו' ל)

למה כאשר נצטווה משה ללכת ולדבר לפני ישראל לא התאונן על כך שלא יוכל לעשות זאת בשל ערלות שפתיו ואילו לגבי פרעה כאשר נצטווה משה ללכת ולדבר לפני פרעה התלונן ואמר הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה?

וביאר רבי יהונתן איבשיץ שבאותה שעה היתה שכינה מדברת מתוך לשונו של משה וודאי היתה מדברת בתכלית שלימות ההגיה וחייתך האותיות, ואז לא היתה עובדת היותו כבד שפתיים למפריע לו, שכן לא הוא היה המדבר כי אם שכינה היא שהיתה מדברת מתוך גרונו, וכל זאת בנבואתו לפני בני ישראל אשר הבינו את שפת השכינה אשר דיברה מתוך גרונו ודיברה בלשון הקודש, ואולם לפרעה לא די היה בכך שכן לא הבין את לשון הקודש והיה מן ההכרח שיחזור משה רבינו ויתרגם לפרעה בשפה המצרית המובנת לו את כל אשר אמר ה', הרי שלא הופיע לפני פרעה בדיבורה של השכינה המדברת מתוך גרונו, כי אם בדיבורו שלו, וזה שאמר משה רבינו בני ישראל יבינו אותי מחמת קול השכינה המדברת מגרוני, ולפני פרעה אצטרך לדבר בדיבורי שלי וכיון ש"אני ערל שפתיים ואיך ישמע אלי פרעה".

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר הֲאֵינִי עֶרְל שְׁפָתַיִם (ו' יב)

מקשים המפרשים הרי הקל וחומר מופרך מתוכו שהרי ישראל לא שמעו מחמת קוצר רוח כמפורש?

וביאר שפת אמת שהענין שכללות הרוחניות שבעולם תלויה ועומדת בישראל שכפי מדרגת ישראל כן מדרגת העולם כולו וזה שאמר כי לא יתכן שפרעה הרשע ישיג אמונה בדבר ה' אחרי שישראל עצמם לא שמעו ואם כן ודאי לא ישמע פרעה ולכן כשהלך צירף אליו את אהרון.

וְאֵינִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרָעָה וְהַרְבִּיתִי אֶת אֶתְתִּי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם (ג ז)

כיצד זה ניטלה מעם פרעה זכות הבחירה החופשית אשר ניתנה לכל אדם אחר בעולם?

וביאר הרמב"ם כי יש אשר אדם יתמיד ברשעו עד כי מידת הדין נותנת שימות האדם ברשעו ותנטל ממנו בחירתו החופשית כדי שלא יוכל לחזור בתשובה וכך ימות ברשעו וייענש על כל אשר עשה מדעתו וברצונו, וטרם ניטלה ממנו בחירתו החופשית, כלומר אין נטילת הבחירה, אלא מניעת אפשרות התשובה מצד החוטא, וכך מבאר הרמב"ם את קשיות לבו של פרעה של סיחון, של הכנענים ואף של ישראל שעה שאמר אליהו הנביא ועתה הסבות את ליבם אחרונית (מלכים א יח לז), כלומר מנעת מהם את התשובה מעתה ודאי כך הוא באדם אשר התמיד בצדקתו ודאי שתנטל האפשרות מאדם שכזה לצאת חלילה לתרבות רעה ולאבד את זכויותיו אשר צבר לעצמו שהרי מרובה מידה טובה ממידת פורענות וכל מידה שנוהג בה הקב"ה במידת הדין יותר ממנה נוהג במידת הרחמים, ואם כן, אם אדם שהירבה לפשוע מנוע מלחזור בתשובה כדי שיאבד ברשעו, הרי קל החומר אדם שהירבה בעבודת ה' יהיה מנוע מלפרוש כדי שינתן לו שכרו הטוב, ודאי יקשה ה' את ליבו לטובה.

וַיְבֵא מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן אֶל פְּרָעָה וַיַּעֲשׂוּ כֵן כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיִּשְׁלַח אֶהֱרֹן אֶת מִטְהוֹ לִפְנֵי פְּרָעָה וְלִפְנֵי עַבְדָּיו וַיְהִי לַתַּנִּין, וַיִּקְרָא גַם פְּרָעָה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְׁפִּים וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרָיִם בְּלִהְטִיהֶם כֵּן, וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מִטְהוֹ וַיְהִיוּ לַתַּנִּינִם וַיְבַלְע מִטְהוֹ אֶת מִטְתָּם (ז י-יב)

מפני מה נצרכו לנס זה של בליעת מטה אהרון את מטותם ואם היה זה כדי להוכיח שהפיכת

מטותם לתנינים לא היתה אלא על ידי כישוף מה שאין כן מטה אהרון לא היה על ידי כח כישוף לכאורה היתה להם עצה פשוטה להוכיח זאת?

וביאר הגר"ד סולוביציק שידוע שיש כמה אמצעים שמבטלים כח הכישוף כמו מים (ועין בסנהדרין ז:): ואם כן היה להם לנסות על ידי אחד מהאמצעים הללו ואז היו שבים התנינים להיות מטות והיה מתברר לכולם כי הדבר נעשה על ידי כישוף, ולעומת זאת מטה אהרון היה נשאר תנין, אלא שגם לחרטומי מצרים היתה טענה ניצחת שהיה בה כדי לפרוך את אמיתות מטה אהרון, הללו יכלו לכאורה לטעון כי במעשה אהרון אין ולא כלום, וכולו אינו אלא מעשה כשפים, כיוון שהמטה שבידו היה ביסודו של דבר תנין והפכו אהרון בכישוף למטה, וזהו המטה שעומו בא לפני פרעה, ועתה שוב הפכו בכישוף לתנין, ונמצא שאף על ידי המים או כל כח אחר לא יתבטל כח הכישוף ולא ישוב התנין להיות מטה, כיון שמדובר לכתחילה בתנין.

וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מִטְהוֹ וַיְהִיוּ לַתַּנִּינִם וַיְבַלְע מִטְהוֹ אֶת מִטְתָּם (ז יב)

כתוב במדרש רבה אמר רבי יוסי ב"ר חנינא נס גדול נעשה במטה שאף על פי שבלע כל אותן המטות שהשליכו ולא הועבה וכל מי שרואה אותו אומר זה מטה אהרון, ומכאן שהיה מטה אהרון סימן טוב לעשות בו ניסים ונפלאות לדורות.

לכאורה איזו הגדלת נס היה בזה שלא הועבה, הרי עצם הבליעה היתה נס, ומהיכי תיתי שיתעבה?

וביאר הגר"ד סולוביציק שיותר ממעשה הבליעה עצמו לא היה כאן נס, וזה שנאמר "ויבלע מטה אהרון את מטותם" שלא היה כאן אלא רק הנס של הבליעה, היינו שלא נשרפו ונאכלו המטות אלא נשארו בשלימותם כפי שהיו קודם לכן, ולכן אמנם בדרך הטבע היה צריך מטה אהרון להתעבות, וכיון שכל המטות היו מונחים כמו שהיו בתוך מטה אהרון אלא שהחזיק מועט את המרובה כענין עומדים צפופים ומשתחיים רווחים.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּבֹד לֵב פְּרָעָה מֵאֵן לִשְׁלַח הָעָם (ז יד)

מהי אותה כבודת המיוחסת כאן אל הלב?

וביאר האלשיך שאמרו חז"ל כי הצדיקים ליבם ברשותם, כלומר שולטים הם על ליבם, מקור הרצונות והתאוות, ורשעים ברשות ליבם, שכן הם נשלטים על ידי רצונותיהם ותשוקותיהם, וזהו שאמר הקב"ה למשה כבד לב פרעה על עצמו, והרי הוא ברשות ליבו ומסור בידו, ומשום כך מאן לשלח את העם.

וַיַּעֲשׂוּ כֵן חֲרָטְמֵי מִצְרָיִם בְּלִיטִיהֶם וַיִּחַזְקוּ לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' (ז כב)

כתוב ברש"י ד"ה "בלהטיהם" רבותינו אמרו, בלטיהם מעשה שדים, בלהטיהם מעשה כשפים.

ומבואר בגמרא סנהדרין (ז:): דשד אינו יכול לבראות שום דבר אלא מביאו נאחר לכאן.

למה אצל המטה שנהפך לנחש כתוב בלהטיהם ואצל דם צפרדע וכינים כתוב בלטיהם?

וביאר בספר טעמא דקרא שבתחילה סברו שמשה ואהרן עושים זה על ידי כשפים ולכן עשו גם כן על ידי כשפים וגם שלא יכלו לעשות כן על ידי שדים דלהפוך המטה לנחש אי אפשר להביא, ולהפוך המים לדם שיכול להביא דם אחר ולערבם במים אבל להפוך המטה לנחש זה אי אפשר רק על ידי כשפים ולכן כתיב בלהטיהם אבל אחר שראו שבלע מטה אהרון את מטותם שזה אי אפשר על ידי כשפים שאינו דבר המתקיים כמו שכתוב במסכת סנהדרין הנ"ל דהכשפים בטלים במים שוב ידעו שאין זה על ידי כשפים אבל עדיין אמרו שזה על ידי שדים שזה יכול להיות כמו שכתוב בירושלמי סוף פרק ארבע מיתות ובגמרא שם שהשד גונב בהמה ומביא לכן עשו גם כן על ידי שדים ועל ידי כשפים לא יכלו לעשות מכת דם וצפרדע שאין הכישוף שולט במים וכן נראה לומר עד שבמכת כנים שזה אין השד שולט על פחות ואז נתברר להם שזה לא על ידי שדים.

ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיך לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאר תשארה (ח ה)

מה טעם הושארו אותם צפרדעים שביאור?

וביאר בעל השואל ומשיב שאמרו חז"ל כי כל דבר שנעשה על ידי כישוף יש לו בדיקה במים, והיינו אם יבוא במים יתבטל הכישוף ויחזור הדבר לקדמותו (סנהדרין סז:), וכאשר הצטווה משה להעלות את הצפרדעים על ארץ מצרים הצטווה להביא אותם מן היאור, וכנאמר "ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את ידך במטף על הנהרות על היארים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים, ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים" (פסוקים א ב), ולעומת זאת אצל העלאת הצפרדע של החרטומים נאמר ויעשו כן החרטומים בלטיהם "ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים" (פסוק ג), כאן לא הוזכר כי העלו את הצפרדעים מן היאור ומן הנהרות שכן דבר זה לא יכלו לעשות אלא משה ואהרן אשר הביאו את הצפרדעים במאמר ה', ולא כן החרטומים אשר הביאו את הצפרדעים בדרך כישוף, ולא יכלו להביאם מן המים אשר גורמים לביטולו של הכישוף, וכאשר הבטיח משה לפרעה את סילוק נגע הצפרדעים הבטיח לו בתוך כך כי יוכיח לו בראיה מוחשית שנס שעשה ולא בכישוף שכן אותם צפרדעים הנמצאים על גבי היבשה ימותו ואילו אותם צפרדעים הנמצאים ביאור ישארו בהווייתם והרי זה מוכיח בעליל כי אין כאן כישוף שהרי אם לא כן היו צריכים למות.

ויעשו כן החרטומים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים (ח ג)

למה כתיב חרטומים מלא האות ו"ו וכן כנים אבל בפרשת ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע וגו' כתיב חסר האות ו"ו וכן בפרשת בפרשת ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה כתיב מלא האות ו"ו, כי היה השחין בחרטומם בכתיב חסר האות ו"ו?

וביאר בספר טעמא דקרא על פי מה שכתב רש"י בפרשת עקב (והוא מתנחומא שם סימן י) בפרשת לחת הברית לחת כתיב חסר ששתיהן שוות ומבואר דחסר מורה שהן שוין ולפי זה א"ש דגבי ויעשו כן החרטומים הרי לא היו כולן שוין דיש בעל אוב ויש ידעוני ויש חובר חבר וכו' (ועיין בסנהדרין מ"ו. תד"ה שתי) ולכך כתיב מלא אבל ויאמרו החרטומים אצבע וכו' כולם אמרו דבר אחד ולכן כתיב חסר וכן בפרשת ולא יכלו החרטומים לעמוד וכו' הרי לא היה בושת כולם שזה דיש שנתביישו יותר ויש פחות מולכן כתיב מלא כי היה השחין בחרטומם הוי היה בכלם שוה ולכן כתיב חסר.

ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיך לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאר תשארה (ח ה)

למה הוצרך לומר זאת, ועוד הרי כתב הרמב"ן בפרשת בא בשם רבנו חננאל מיום עתירת משה ועד עכשיו אין ארבה מפסיד במצרים ולמה בצפרדעים נשארו?

וביאר בספר טעמא דקרא משום שאמרו במדרש תהלים (פרק כ"ח) וימותו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות אבל אותן שנכנסו לתנורים לא מתו משום שמסרו נפשם ונשארו ולא תימא היכן היו שם לזה קאמר רק ביאור תשארה ושם נכנסו.

ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיך לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאר תשארה, ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין כה' אלקינו (ח ה-ו)

כתב הרמב"ן שפרעה חשש שמשה יודע שעתה הזמן שצריך להסתלק המכה ולכך אמר למחר לנסותו עיין שם וצריך עיין למה עלה בדעתו כן בשלמא אם משה היה בא אליו היה מקום לחשד אבל הרי פרעה שלח לקרוא לו כמפורש בפסוק ולמה דוקא ברגע זו צריך להסתלק המכה? וביאר בספר טעמא דקרא דפרעה היה סבור דאחר שהסכים לשלח את ישראל בודאי משה יאמר לו דכשילחם יסור המכה ואז לא היה לו מקום להתחרט אחר כך וכשמע משה אמר למתי

אעתיך לך והיינו לפני שישלחם עלה בדעתו שבודאי משה יודע שבלו הכי צריך עכשיו להסתלק המכה ולכן רצה לנסותו, והטעם שבאמת לא אמר כן משה רבינו בכל המכות משום שאם היה עושה כן לא היה מקום לשאר המכות והקב"ה רצה להרבות בו המכות כמו שכתוב למען רבות מופתי.

וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך רק ביאר תשארה (ח ז)
לשם מה נותרו הצפרדעים ביאור ולא נעלמו כליל?

ביאר רבי יצחק מוולאזין משל למה הדבר דומה לאב המכה את בנו בשבט ותוחב אחר כך את השבט בכותל למען יראנו הבן ויזכור המכות לכן נאמר "רק ביאור תשארה" שנשארו הצפרדעים ביאור, להיות לו לאות לזכרון לא לשנות באילתו.

ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (ח ח)
מה דהוזכר במכה זו "והפילתי"?

וביאר רבינו בחיי דשאר המכות היו עומדות ואין פלא כ"כ אם לא היו בגושן אבל בערוב שהיתה מכה משולחת וכאשר יבא מן המדבר בגזירת הקל לעקור את הכל היה ראוי אף בדרך הטבע שיבואו גם לארץ גושן, אלא שהקב"ה הפלה ביניהם בדרך הנס.

ויעשו כן החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו ותהי הכנם באדם ובבהמה (ח יד)
למה שהזכירם למעלה בשם חרטומי מצרים ויזכירם עתה בשם חרטומים סתם?

וביאר רבינו בחיי שיתכן לפרש כי לפי שהיו החרטומים חכמים גדולים בעיני מצרים והזכירם הכתוב למעלה שני פעמים בשם הידיעה באות התנין, ובמכת הדם, והוא שכתוב באות התנין חרטומי מצרים בלהטיהם, ובמכת הדם חרטומי מצרים בלטיהם והגיד בזה חכמתם שהיא חכמת הכשפים וחכמת השדים ולכן הזכירם כאן ב' פעמים בשם הידיעה והכבוד, כי היו ידועים ואנשי השם בחכמות ההם ואחר כך במכת הצפרדעים נתמעטה חכמתם ומעלתם אצל מצרים ואבדו השם ההוא וקראם הכתוב חרטומים סתם, וזהו שאמר ויעשו כן החרטומים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים, ואחר כך במכת הכנים בטלה חכמתם ונתמעטה מעלתם יותר ויותר כשהוצרכו להודות על כרחם אצבע אלקים היא, הזכירם בחסרון השם החרטומים כתיב וממכת הכנים ואילך נאבדו מן הכתוב ולא נזכרו בשם חרטומי מצרים ולא חרטומים סתם הוא שכתוב במכת השחין ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה כי נתביישו ולא יכלו להציל את עצמם.

העלון נתרם

להצלחת התורם ובני ביתו בכל מעשה ידיהם

ולרפו"ש הרב אליעזר בן מרים בתושח"י

והרב יצחק בן צביה בתושח"י

והילד שמואל בן צביה בתושח"י

ולזרע של קיימא לאברהם בן מיכל ונעמי בת אסתר יהודית בקרוב ובנקל

ולע"נ רבינו מרן שר התורה רשכבה"ג ר' שמריהו יוסף חיים ב"ר יעקב ישראל קניבסקי

צזוק"ל נלב"ע ביום שושן פורים תשפ"ב ת.נ.צ.ב.ה.

וסבתי מרת מלכה בת ר' צבי יצחק קריזר ע"ה נלב"ע י"ב תשרי תשפ"ג

והרב בנימין בן ר' שלמה זלמן אפרים מצגר צזוק"ל נלב"ע ח' אב תשע"ט

ומרת לאה בת ר' שאול מצגר (לבית לוסיטיג) ע"ה נלב"ע כ"ד אדר א' תשע"ט

ואפרים בן רימה ע"ה נלב"ע כסלו תש"פ

ניתן לקבל את העלון במיל: 4157546@gmail.com

אפשר לבקש גם בפלאפון אבל רק בין הסדרים **0534157546**

ניתן להוריד את העלון באתר דרשו, ביום חמישי. הדרכה: נכנסים לדרשו ובוחרים הורדת עלונים, לחפש עלון בשם פנינים נפלאים, (לעלון קוראים פניני הפרשה – פנינים נפלאים).